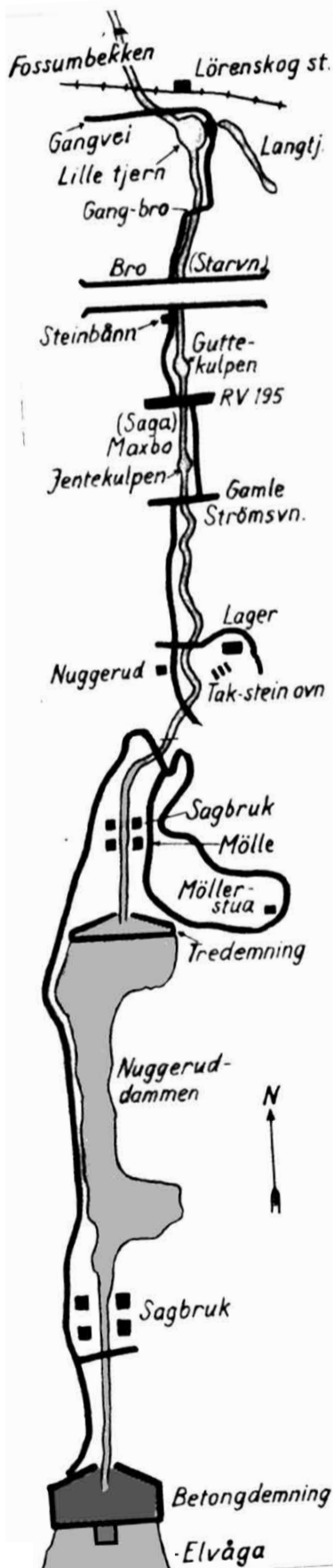

Historien vår

Kvernhistorien i Skedsmo og Lørenskog

Stoffet til denne artikkelen er i tillegg til Lokalhistoriewiki hentet fra den nylig lanserte boka om Strømmenkverna, skrevet av Ragnar Halgunset og Steinar Bunæs. Boka omhandler både vår nasjonale og mer lokale kvernhistorie.

KARTSKISSE OVER ELLINGSRUDELVA med Nuggeruddammen rundt 1800, med innslag fra nyere tid. Ved Lørenskog stasjon renner Ellingsrudelva inn i Langvannet.

Tekst: Steinar Bunæs,
Skedsmo historielag og
Sagelvas Venner

KVERNSTEINENES HISTORIE

Så lenge vi har dyrket korn i Norge har vi brukt steiner til å knuse kornet til mel. I begynnelsen ble det brukt skubbekverner, da ble kornet knust av en rund stein oppå en større stein som gjerne hadde en fordypning til å holde kornet på plass.

Rundt år 500 e.Kr. ble skubbekverna avløst av håndkverna, også kalt dreiekverna. Den besto av to tilhogde runde kvernsteiner, der en overstein med håndkraft ble dreid over en understein som lå i ro. Midt i oversteinen var det en åpning der kornet ble ført ned så det ble knust mellom steinene og kom ut på sidene som mel. Diameteren på disse steinene var mellom 30 og 60 cm og de var gjerne laget av en spesiell steinsort – glimmerskifer med harde granater. I Norge er det funnet håndkvern i en gravhaug fra 300 e.Kr., den er også omtalt i Snorre.

Omkring år 1000 e.Kr. begynte vi å ta i bruk vannkraft til å drive kvernene, noe de allerede hadde gjort i mer enn tusen år i middelhavslandene. I vasskverna ble oversteinen drevet med vannkraft fra en

GISLEDAL MØLLE var den største av møllene ved Sagelva. Den var en staselig teglbygning. Medregnet turbinrommet og loftsetasjen var den på hele fem etasjer. Vannet ble tatt inn fra Øvre Møllendam og sluppet ut igjen i Nedre Møllendam, der Strømmensaga henter vann fra i dag. På dette bildet ser vi dessuten Nedre mølle og Spinneriet fra 1888. Foto Conrad Korsmo 1954.

bekk ved hjelp av en kvernkall – en vertikal trestokk med skovler nederst. Mens de gamle dreiekvernene måtte være små for å kunne dreies med håndkraft – max 60 cm i tverrmål – hadde vasskverna nok kraft til å håndtere større steiner som også kunne rotere med større hastighet, slik at kornmalingen ble langt mer effektiv. En antar at det på en god vasskvern kunne males rundt 50 kg korn i timen, mens en på en dreiekvern måtte slite hardt for å klare 10 kg i timen.

En regner at det rundt 1830 var 30 000 vasskverner i Norge, det var nesten slik at hver gård hadde sin egen kvern. I 1920 var imidlertid tallet redusert til rundt 8000. En av grunnene til den sterke nedgangen var at det på 1800-tallet ble tatt i bruk bygdemøller der bønder og kjøpmenn fikk malt kornet sitt mot betaling. Dette var in-

dustrivarianten av vasskverna. Den hadde drivverk med vertikalstilt vannhjul og større malekapasitet og var gjerne plassert ved store vassdrag i byer og industristeder. Et eksempel på dette var Gisleedal Mølle i Sagdalen. Den lå rett ved Møllerparken til den ble revet i 1973.

Under siste verdenskrig ble en del vasskverner satt i stand igjen, men i 1942 ble det forbudt å male eget korn, og de kvernene som var brukbare ble plombert av okkupasjonsmakten. Plomberingen ble gjort ved at seglet – jernet som holdt oppe og dreide oversteinen – ble fjernet og det ble satt på en plombering på døra. Til tross for dette det var mang en kornsekk som ble malt illegalt, og det ble vist stor oppfinnsomhet for å få tilgang til kverna. Kristian Korsmo (1925-2012), møllergutt på Gisleedal mølle fra 1942-45, kunne fortelle fle-

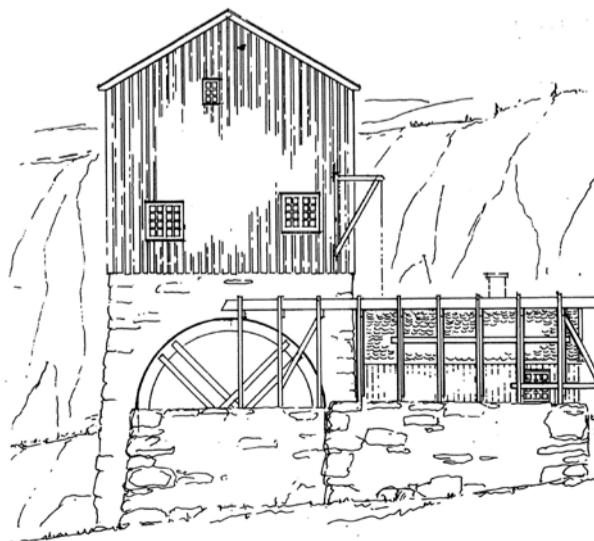
re tilsvarende historier fra Gisleedal.

LOKAL KVERNHISTORIE

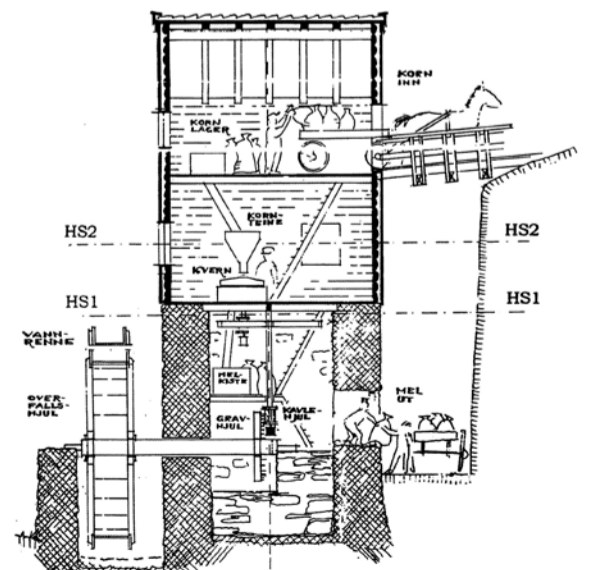
De første kvernbrukene ved Sagelva kom antagelig i drift på 1300-tallet. En kartskisse fra 1854 viser at det på midten av 1800-tallet lå fem møller langs Sagelva. Den øverste var Braate mølle, som i 1884 ble ombygd til Strømmen Trævarefabrik. Alle de fire andre møllene lå i Gisleedal – dvs nedre del av Sagdalen. Regnet ovenfra var dette Gisleedal mølle, Holmsen mølle, Ryen mølle og Young mølle.

Høyere opp i vassdraget fantes flere møller og kverner. Restene etter disse finnes i dagens Lørenskog kommune, men før kommunedelingen i 1908 lå de innenfor det daværende Skedsmos herred:

Ellingsrudelva er grenseelv mellom Lørenskog og Oslo. Gjennom tidene har fallet i elva

ELLINGSRUD MØLLE VESTFASADE hadde overfallshjul med 6 meters diameter. Tegning av Bjørn Berge, kilde Groruddalen historielags årbok 2005.

ELLINGSRUD MØLLE vertikalsnitt.

Skedsmos lokalhistoriewiki - et nettleksikon

Artikkelen er et utdrag fra en av over 620 historiske artikler fra Skedsmos nettleksikon. I artiklene finnes det over 850 bilder. Du finner artiklene og bildene på Skedsmo-wikiens forside: http://lokalhistoriewiki.no/index.php/Forside:Skedsmo_kommune. Nettstedet er en del av det nasjonale prosjektet www.lokalhistoriewiki.no.

DREIEKVERNA som Sagelvas Venner har laget. Steinene ble kjøpt hos en brukthandler på Kongsvinger.

Foto Steinar Bunæs.

vært utnyttet til ulike former for industri. Sagbruk er nevnt allerede på 1600-tallet, og på Rabben ved Mølleråsen bygde kjøpmannen Even Steen teglverk og kornmølle på slutten av 1700-tallet – kalt Ellingsrud mølle. En takst fra 1795 viser at møllebygningen var en tømmerlaftet bygning på hele fem etasjer med murfundament av gråstein. Møllebruket var antakelig i drift fram til 1824, da det brant. Det er fremdeles rester og fundamenter etter sag-, tegl- og møllevirksomheten langs elva.

Forskjellige reguleringer har medført at vannføringen nå er vesentlig mindre enn før. Fram til midten av midten av 1950-årene var Ellingsrudelva demmet opp ved husmannsplassen Nuggerud under Ellingsrud gård.

Generelt om eldre kvernbruk i Skedsmo, hentet fra Skedsmo III

"Ringnes har fall til en bekkvern, men ennå ubyggt. Bastian Hansen Stalsberg har 2 kvernhus med et par kvernsteiner i hvert hus så han kan male til seg selv og andre når det er flom. Vestby har en kvern som kan males på til gårds nøtte. Solberg har en bekkvern som undertiden kan males på til husnøtte. Holm har en ringe flombekkværn som kan males på til husnøtte. Fossum har en ringe bekkvern. Ryen har kvernhus som kan males på til gårdsnøtte. Branderud har en kvern som er udyktig. Hoxhorn har en ringe kvern som kan males på til egen nøtte." Men

bekkekværnene forfalt, og større møller overtok all maling for bøndene.

BRANDERUD GÅRD

Branderuds sag er ifølge Skedsmo II for første gang omtalt slik under matrikkel i 1666:

".....Een liden bechesaug, huor paa Kand Schieres til huusbehoff, og indtet wiidere, och en quern som er Wdøchtig" (udyktig). I auksjonsskjøtte fra 1740 er nevnt diverse "..... samt et kvernbruk og en stampemølle". Restene av den opprinnelige mølledammen er fortsatt godt synlige, de ligger 10-15 meter fra Kongsrudveien, mindre enn 100 meter forbi avkjøringen til Stampetjern.

HOLM GÅRD VED MYHRERSLETTA

Om Holm gård i Nordroa står følgende i Skedsmo III år 1666: "Item en Ringe Flombqueren, som kand mahlis paa til huusnøtte." Og i 1749: Booppgjør: "Kvernhus med et par melkverner pluss et par gamle melkverner og et par grynkverner med behørig redskap til verdi 10 rd."

Hans Georg Molvig forteller at det på Holm Nordre er funnet flere spinnesteiner. Bestemor til Svend Torgersen, Berte Jensdatter, har fortalt at det på mølla i Holmsbekken ble malt barkemel i nødsårene 1807 og 1808. Hun fortalte også at hun bar mat til de svenske krigsfanger som var forlagt i Skedsmo kirke. Han forteller videre at Ulvedalsvassdraget hadde fem demninger, laget av tømrede steinkister. Den største var Stordammen, men etter flommer og isgang er det i dag bare steinrøyser å se. På Karterud gård finnes det kvernsteiner fra kvernbruket.

FOSSUM MØLLE VED SOLBERG

Ifølge muntlige overleveringer fra Kristian Kollers farmor Sigrid Koller hadde gården en tre etasjes mølle i drift fram til 1910. Mølla lå rundt 300 meter sørvest for hovedbygningen. Den ble brukt av mange av gårdene omkring. I dag er mølla helt borte, og det er også lite å se av damstedet. Likevel fortel-

ler bildene om et terreng som er meget velegnet for et møllebygg.

Damstedet ligger nedenfor en naturlig foss med rundt 4 meters fallhøyde. På noen av bildene kan en ane selve grunnmuren. Det er markante grunnmursteiner som ligger igjen nederst. Adkomstveien til mølla er godt synlig og bevart

rett ved stedet – de må ha tatt kornet inn i tredje etasje, antagelig via en gangbru. Det er bratt ned på alle kanter rundt mølletomta, med 8-10 m skrenter flere steder. Mye tyder på at mølla på Fossum hadde mange likhetstrekk med Ellingsrud mølle fra 1895 – se skisser av denne. Kvernsteiner med 180 cm diameter er tatt vare på.

Skriftlige kilder

- Halvor Haavelmo: Skedsmo I-III.
- Akershusmuseet: Bygdemøllene i Akershus, 1997.
- Groruddalen historielags årbok 2012.
- Steinar Bunæs: Gisleedal mølle 2007.
- Ragnar Halgunset og Steinar Bunæs: Strømmenkværna 2015.

Muntlige kilder

- Kristian Korsmo (1925-2012)
- Vidar Larsen, leder i Skedsmo historielag
- Hans Georg Molvig, Holm gård, Skedsmokorset
- Kristian Koller, Fossum gård, Solbergveien, Skedsmokorset

KVERNSTED BRANDERUD sett fra Kongsrudveien. Foto Steinar Bunæs 2014.

MINNETAVLE for Branderud gårdsmølle. Foto Steinar Bunæs 2014.

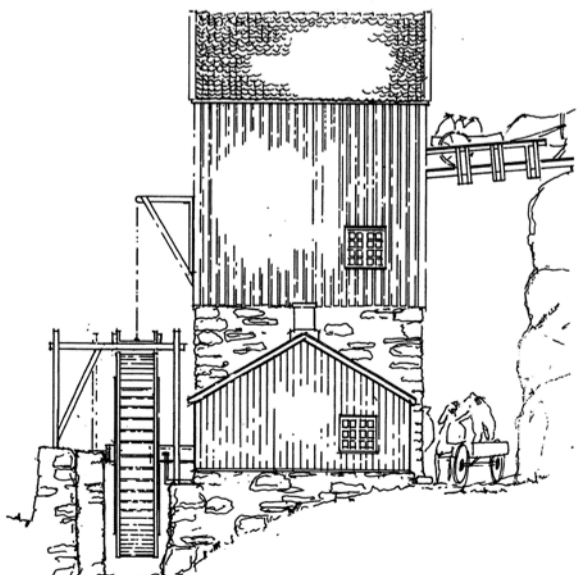
KROSBY
MØBLER A/S

Lamino-
kampanje
÷10%

KROSBY
MØBLER A/S

Møllergt. 11 - 0179 OSLO
Se mer på www.krosby.no

FOSSUM MØLLE I SKEDSMO hadde mange likhetstrekk med Ellingsrud mølle som lå på grensen mellom Østre Aker og Lørenskog (som før 1908 tilhørte Skedsmo).